

SZERKESZTŐI ELŐSZÓ

A „jó halál” problémái Európában sajátos, napjainkig ható történelmi kontextusban jelennek meg. Az eszmetörténeti ív egyik végpontján az élet és a halál totális állami uralma áll, a szociáldarwinizmus és az életfilozófiák talaján fakadó eugenikai gondolkodás. A múlt század végétől az életvégi döntéseket körülölelő tágas jelentésháló másik végpontján azonban a gyógyítót már az egyén személyes döntéseit a haldoklás sajátos szituációjában is tiszteletben tartó, az emberi méltóságot az állam ellenében is védelmező hivatásrend tagjaként látjuk viszont. Az emberi élet végességének megélése és magyarázata azonban szükségszerűen szubjektív. Ennek megfelelően az eutanázia erkölcsi megítélésében jellemzően diametrális, feloldhatatlanul ellentétes álláspontokat találunk, amelyeket évezredek tradíciók alapoznak meg.

Az életvégi döntések horizontja napjainkban már aligha fogható át egy-egy tudományág elkülönülő nézőpontjából, egyetlen diszciplína sem formálhat kizárólagos jogot a „kegyes halál” értelmezésére. Kétségtelen ugyanis, hogy a „jó halál” a posztmodern társadalom legnehezebben megoldható morális és jogi problémái közé tartozik. A természettudományok és az orvostudomány robbanásszerű, a laikus számára szinte beláthatatlan fejlődése újra és újra olyan szituációkba sodorja az egyént, amelyekben a „helyes” döntéshez már nem támaszkodhat a tradicionális, gyakran elavultnak tűnő elvekre. A társadalomtudományok, így a jog és az etika is, csak bizonyos késéssel képesek – ha képesek egyáltalán – megnyugtatóan megválaszolni az emberi élettel mint pusztán biológiai ténnyel foglalkozó tudásrendszerek forradalmi nyomán születő újabb és újabb erkölcsi kételyeket. Az individuum egyre inkább magára marad a hatalmas és gyakran félelmetesnek tetsző tudásanyag nyújtotta lehetőségekkel szemben. Gyakran tűnik úgy, hogy a döntés elviselhetetlen terhet jelent, hiszen a bioetika kérdéseinek megválaszolásával pontosan embervoltunk határait jelöljük ki.

Az életvégi döntések megítélésében ezért a jogász is szükségszerűen támaszkodik más tudományok vívmányaira. Az egészségügy bonyolult életviszonyait a legteljesebben a születendőben lévő új terület, az integrált orvosi jog írhatná le, amely saját, önálló dogmatikájában egyesítené a büntetőjogi, polgári jogi, közjogi szabályrendszert, metodikájában pedig – transzdiszciplináris tudományként – figyelemmel kísérné a medicina lépéseit és az orvoslással foglalkozó társadalomtudományok eredményeit is.

A hazánkban jelenleg hatályos egészségügyi törvény előkészítését megalapozó szakértői munka mindenképpen úttörő jelentőségű: az új szabályozási rendszer megalkotásával a törvényhozó át kívánta formálni az addig jellemző hierarchikus szemléletű orvos-beteg viszonyt. Az életvégi döntések jogi keretbe illesztésére azonban akkor került sor, amikor a rendszerváltozást követően felszínre kerültek az állami életvédelem határainak hagyományos kérdései, így a halálbüntetés, az abortusz és a jogos védelem problémái. Ezek a viták alapvetően a politikai ideológiák szint-

jén zajlottak, amelyben a résztvevők a jogi érveket legfeljebb fegyvertárak részeként használták. Míg Nyugaton az életvégi döntések határai bírói ítéletek sokaságán keresztül formálódtak, addig hazánkban 1945 óta a mai napig egyetlen ügyet nem lehet említeni, amelyben orvosi eutanáziáról lenne szó. A rendszerváltozással kiteljesedő emberi jogi szemlélet, majd a korábbi paternalisztikus felfogással szakító, a betegjogok kodifikálásával Európát megelőző új törvényi szabályozás megteremtette a szükséges fundamentumot, azonban elmaradt – az ideológiai polémikákon túl – a pragmatikus és dogmatikai szempontok kölcsönös ütköztetése, amely étellel tölthette volna meg az elvi kereteket. Továbbá – megfelelő empirikus vizsgálatok hiányában – arról is hiányos a tudásunk, hogy a betegjogi instrumentárium miképpen érvényesül a betegágy mellett, a mindennapos kórházi gyakorlatban.

Ahhoz, hogy a betegjogi katalógusban foglalt jogok és különösen az életmentő és életfenntartó ellátás visszautasításához való jog tényleges érvényesüléséről Magyarországon verifikálható megállapításokat tehessünk, átfogó, transzdiszciplináris kutatásokra van szükség. A nemzetközi példák bemutatásával, a hatályos jog elfogulatlan, igényes elemzésével, továbbá a hazai egészségügyi jogi kultúrára vonatkozó hatásvizsgálatok fényében lehet felelősséggel javaslatot kimunkálni az életvégi döntések fogalomkörébe eső cselekmények megítélésének jogfejlesztési irányaira. Ezt követően kerülhet sor megalapozott társadalmi vitára. A haldoklók méltóságát, az elmúlással kapcsolatos kérdéseket a közbeszéd részévé kell tenni.

A különszám ehhez a diskusszióhoz kíván hozzájárulni a jogtudomány szemszögéből akképpen, hogy megszólalási lehetőséghez juttat minden érintett empirikus és normatív tudományterületet.

Köszönet illeti Jakab Andrást és az MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Jogtudományi Intézetét a nagyvonalú támogatásáért, továbbá az Állam- és Jogtudomány szerkesztőségét a hibátlan kiadói munkáért, és végezetül, de nem utolsósorban minden szakembert és tudóst, akik színvonalas tanulmányukkal biztosították helyüket ebben a rendkívüli vállalkozásban.

Filó Mihály